

S Z E M L E

Kathona Géza: Fejezetek a török hódoltsági reformáció történetéből. Bp. 1974. Akadémiai Kiadó. Humanizmus és Reformáció 4.

Négy önálló, csak tartalom és nézőpont szerint összefüggő munka van a kötetben: *Tolna reformációja és iskolája* (áttekintés Tolna XVI. századi történetéről, a reformáció térhódításáról, ezen belül a helyvet irányzat felülkerekedéséről, a tolnai iskola művelődéstörténeti jelentőségéről); *A XVI. századi tolnai írók* (lexikális áttekintés a Tolnán tanult vagy hosszabb-rövidebb ideig működött írókról, elsősorban azzal a tanulással, hogy amit az előző fejezet mondott, az nem túlzás; a város egy időben csakugyan a hódoltsági reformáció legjelentősebb központja volt, a magyar hitújítás szellemi elitjének tekintélyes része megfordult, alkotott itt, többek között Eszéki Szigeti Imre, Szegedi Kis István, Sztárai Mihály, Méliusz Péter, Beythe István, Thuri Farkas Pál, Paksi Cormaeus Mihály, Tolnai Fabricius Bálint, Decsi Gáspár, Baranyai Decsi János, a későbbi katolikus Veresmarty Mihály, és rajtuk kívül még vagy félszázán írták be nevüket itt a hazai kultúra történetébe; e lexikon kiegészítésül, magyarázatául, értékelésül következik a legjelentősebb munkásságának elemzése, a csatlakozó problémák áttekintése, részben megoldása, mellékesen Thuri Farkas Pál *Idea Christianorum Hungarorum in et sub Turcismo* c. levelének végre hozzáférhető latin szövege és magyar fordítása); a következő fejezet, *Skaricza Máté Szegedi Kis István-életrajza*, formailag ennek folytatása, hosszabb és igen alapos, az eddigi kutatás eredményeit összefoglaló és megrostáló bevezetővel adja a mű latin szövegét és magyar fordítását — pompás ajándékul az iménti Szegedi Kis-évfordulóra —; az utolsó fejezet (*Szegedi Kis István helye kora szellemi összefüggéseiben*) annyival mond többet címénél,

amennyivel Szegedi Kis volt több reformátoraink egyikénél: annak kétségbevonhatatlan bizonyítása (elsősorban a *Loci communes* mélyreható elemzése segítségével), hogy tanainak kialakításában Kálvin mellett a svájci reformáció más személyiségei is — Musculus, Béza, Bullinger, Petrus Martyr, no és persze Melancton — jelentékeny részt vállaltak, egyúttal a magyar kálvinizmus hittanának és ideológiájának új szempontú vizsgálatát is lehetővé teszi, bár maga a szerző megmarad a fölvetett tárgy körében. Épp a *Loci communes* fontosságára és Skaricza ennek kiadásával — többek között a magyar könyvtörténetben — szerzett érdemeire való tekintettel talán nem lesz érdektelen, ha kiegészítésül közlöm Skariczának egy, a kiadásra vonatkozó levelét (hely és év nélkül, Batthyány Boldizsárhoz, a körmendi Batthyány-könyvtár anyagából; kiadását Iványi Béla tervezte, de kefelevonatban maradt, mely az Egyetemi Könyvtárban található; innen vettem):

„ . . . I. Liceat me cum venia quaerere

1. An non recte censuerint pastores ecclesiarum ad viginti quinque milliarum mihi undique vicini opus hoc meum esse ordinis antea inexcogitati, laboris incredibilis et utilitatis inestimabilis?

2. An non, si haec omnia e Gallia, Helvetia vel Anglia et quidem a decrepitae aetatis auctore profecta essent, raptim ab omnibus emerentur, ut quibus quinque vel sex in mundo libri praeferrere nequirent?

3. An non semper ut multa legantur volumina, scopus aliquis proponitur, ad quem certis tramitibus perveniatur? Num item tramites illi ordinem numerumque requirunt et demum memoriam ad rite et perceptibiliter coram auditoribus ipsis declamandum?

II. Liceat me indulgenter impetrare

1. Ut memoriam mei horumque operum (quae adhuc pro sua immensitate

vix ad annos quinque vel sex colophone donare potero) vestra magnificentia nunquam oblivioni tradere velit.

2. Ut si quando magnifici alii domini, qui iam hos tomos viderunt et impressione dignos iudicaverunt, de editione sermonem inter se instituerint, magnificentia quoque vestra suffragium eorum iuuet, cui et Paulus Florenius frater per omnia nostras etc. coram me se obstrinxit.

3. Ut detur mihi peregrino occasio commoda revertendi Papam versus et inde in patriam, praesertim cum iam non parvam temporis et sumptum iacturam fecisse videar.

Aut iubeat me V. Mag. ad se venire, ut de his coram pluribus queam, maxime cum incidisse me in herosa iudicii ac doctrinae profundissimae incredibiliter gaudeam etc.

Humillimae addictus Matthaeus Scariaeus Kevinus, qui et locos communes Szegedini, ut vitam eius corrigere queat, videre cupit."

Az első fejezet tarthat számot a reformáció kutatóinak szűkebb csoportján kívül a legszélesebb körű érdeklődésre. Kathona megállapítja, hogy Tolna mezővárosi fejlődésének a XV. században neki-lődult lendületét az 1543-ban bekövetkezett török megszállás egyáltalán nem törte meg. Sőt, népessége 1557-től 1570-ig 24%-kal gyarapodott, ezen belül az iparosok és a deákok száma is növekedett. A fellendüléssel egyidejűleg (vagy ebből következőleg?) terjedt a lutheri tan az 1540-es évek közepétől, amit aztán az 1552 és 1554 között ott működő SZEGEDI Kis István és utódai hatására lassan a helyvét irányzat vált föl. 1569 táján érkezik Pécs és Székesfehérvár felől az antitritarizmus, amivel azonnal fölveszik a harcot, de amivel végérvényesen csak húsz évvel később sikerül leszámolni. Addigra Tolna többé-kevésbé tönkre is megy: 1570-től rohamos és tartós hanyatlás indul (a szerző ezt a török adópolitika mohóságának fokozódásával magyarázza, mely magyarázat helyességét azonban csak más alföldi városok példáján lehetne lemérni), és ezt tetőzi be aztán a tizenöt-éves háború, a lakosság Kecskemétre menekül, a hajdúk 1602-es támadása után a város teljesen elnéptelenedik. (Egykor virágzó könyvtára úgy elpusztul, hogy egyetlen kötete sem maradt ránk.) E konkrét történeti alapon vizsgálja KATHONA a mezővárosi civis-rétegnek XVI. századi szellemi életünk alakulásában játszott szerepét. Arra az eredményre jut, hogy (a nemesség mellett) ez a réteg vállalta magára a XV. században indult

humanizmus fenntartásának, terjesztésének és popularizálásának feladatát, úgy azonban, hogy a humanista eszméket a reformált vallás szempontjai szerint fölül is vizsgálta.

A kötet tartalmának, felfogásának egészével aligha lehet vitába szállni. Szerencsésen és nagy ívben kerüli el a hasonló szempontú munkák legveszedelmesebb buktatóját: Tolna-centrikussága nem ferdül egyoldalúvá, nem Tolnáról nézi a magyar irodalmat, hanem a magyar irodalom szemszögéből Tolnát, és így eredményei könnyűszerrel lesznek kinyithatók a speciálisról az általánosra. Bárha helytörténeti kutatóink is követhetnék ebben! Az adatok szembesítése néhány mű esetében valószínűsíti vagy bizonyítja a tolnai keletkezést, más esetben — az eddigi feltevésekkel szemben is — kizárja azt (például megállapítja, hogy SZTÁRAI munkája, *Az igaz papság tüköre*, nem keletkezhetett ott), és ez nemcsak egy bibliográfiai adat pontosabbá tételét szolgálja, hanem segítséget ad ahhoz is, hogy a reformáció ideológiatörténetének kusza szálait kibogozhassuk.

A KLANICZAY Tibor szerkesztette sorozatnak — a *Humanizmus és Reformáció*-nak — 1973-as indulása óta ez a negyedik kötete. Egy a XV., három a XVI. századi művelődéstörténet, ezen belül kettő a reformáció művelődéstörténete köréből veszi tárgyát. Úgy látszik, a kiadói terv szerencsésen találkozik — vagy inkább megfontoltan számol — azzal a nagyarányú fellendüléssel, amit az utolsó egy-másfél évtizedben a XVI. század hazai kultúrájára és ezzel szoros összefüggésben a reformáció történetére vonatkozó kollektív (jórészt a sorozat műhelye, a Reneszánsz Kutatócsoport körül buzgó) kutatás mutat. A hosszabb szünet után megindult munkálatok egyelőre még csak előmunkálatoknak tekinthetők. És épp ezek számára nyílt kitűnő fórum. Ha a hazai reformáció történetét, hittanát, ideológiáját és a XVI. század ezzel elválaszthatatlanul összekötött művelődéstörténetét modern igények szerint áttekintő szintézis valaha elkészül, téglái kétségkívül az itt tisztázott részletek lesznek.

KULCSÁR PÉTER

Nova Posoniensia. 1721—1722. Martin, 1972. [1973], Matica slovenská.

A régi magyar(országi) művelődés egyik becses darabjának hasonmás-kiadásban való megjelenését csak örömmel üdvözöl-

hetjük. A jó papíron, izléses kiállításban, pontosan előállított *Nova Posoniensia* így valóban hozzáférhetővé vált. Hiszen az egyáltalában meglevő példányokat két ország (Csehszlovákia és Magyarország) három könyvtára őrzi. Külön érdekes és értékes számunkra Dr. Ján ČAPLOVIČ, a neves szlovák bibliográfus, könyv- és irodalomtörténész tudós tájékozottságú utószava, amely az újság keletkezésének (előzményeinek, eszmei hátterének), fennállásának és megszűntének történetét adja. Igaz, előtte DEZSÉNYI Béla már két dolgozatban összefoglalta mindazt, amit a pozsonyi lapról tudtunk, ČAPLOVIČ hivatkozik is e két értekezésre, de ČAPLOVIČ még DEZSÉNYI cikkei után is tud újat, figyelemre méltót mondani. Különös hangsúllyal emeljük ki a lap eszmei hátteréről mondottakat. ČAPLOVIČ érzékletesen ábrázolja, hogy a pietizmus fellegráiban (így Halléban) milyen szerepe volt az újságolvasásnak az oktatásban. Mert a *Nova Posoniensia* túl azon, hogy a magyarországi újságírás történetébe is besorolható, pedagógiai dokumentum, a latin-tanítás mellett a pl. földrajzoktatás historikumában is megvan a szerepe. Azt is érdekes tanulmányoznunk, hogy milyen képet adtak a világról a *Nova Posoniensia* számai (s ezen belül külön érdemes vizsgálnunk, hogy a viszonylag gyér magyarországi hírek mire vonatkoznak), de arra is érdemes fölfigyelnünk, hogy milyen a latin nyelvük, azaz milyen stíluseszményt testesítenek meg, s általában milyen ismeretekkel gazdagították az újságolvasó tanulókat. Miután ČAPLOVIČ — egyébként joggal — a pozsonyi liceum tanárainak működéséhez, illetve BÉL Mátyás kiválóan jelentős tevékenységéhez köti a *Nova Posoniensia* megjelenését, ezért a liceum történetének egyszer újra megírandó fejezetét is alkotja az újság kiadása körüli megannyi esemény. ČAPLOVIČ helyesen érzékelteti a pietizmus szerepét a pozsonyi liceum tanárai világnézetének, életszemléletének és pedagógiai módszerének jellemzésekor. Azt hangsúlyozza, hogy a *Nova Posoniensia* nem utolsó kísérletként igyekezett a pedagógiai célokat élvezetes formában elfogadtatni a tanulóifjúsággal. A pozsonyi liceumban a későbbiekben is jelentek meg latin nyelvű lapok, az *Ephemerides Statistico-Politicæ Posonienses*-nek (1804—1838) egy ideig a későbbi neves cseh történész, PALACKÝ is volt a szerkesztője.

Az előzmények és a későbbi események ismeretében világosodik meg a *Nova Posoniensia* igazi jelentősége, ezeknek fényében érződik magyarországi úttörő szerepe, kapcsolódása a németországi pie-

tizmushoz, illetve példaadása, amely a XIX. századig kihatott. Az újságolvasás jelentőségére — olvassuk ČAPLOVIČnál — már COMENIUS rámutatott, FRANCKE iskoláiban főleg a lipcei latin nyelvű újságot olvasták; lapunkról pedig már INS-TITORIS-MOSSÓCSY Mihály írt méltatást, a pozsonyi szlovák-magyar lelkész, kinek értékes hagyatékát, levelezését a pozsonyi liceumi könyvtár őrzi. A *Nova Posoniensia* rövid ideig állt fenn, írja ČAPLOVIČ, de jelentősége nem volt csekély. Pedagógiai és sajtótörténeti szempontból egyaránt fontos számunkra; a régi Magyarország művelődésének becses fejezete. Kiadását ezért melegen üdvözljük.

FRIED ISTVÁN

Náglér, Doina: Catalogul Transilvanicelor. Vol. I. (Sec. XVI—XVII). Sibiu 1974. Biblioteca Muzeului Brukenthal. 230 l. + 8 tábla.

A nagyszebeni Brukenthal Múzeum könyvtárának rendkívül becses régi értékeit ismertető kiadványai közül elsőnek az őnyomatványok katalógusa jelent meg Veturia Jugăreanu gondozásában 1969-ben (vö. *Magyar Könyvszemle* 1973. 213—214.). Öt év elteltével most napvilágot látott e gyűjtemény erdélyi vonatkozású 16—17. századi nyomtatványainak katalógusa is, amelyet DOINA NÁGLÉR készített. Tekintettel arra, hogy igen jelentős erdélyi könyvtár számunkra legfontosabb állományrészéről van szó, helyesnek, sőt szükségesnek látszik annak részletesebb ismertetése.

A román és német nyelvű bevezetőben rövid tájékoztató olvasható a gyűjteményről és a katalógus szempontjairól. Eszerint „Transsylvania”-nak minősültek: az erdélyi szerzők művei, az Erdély területén készült nyomtatványok, erdélyi származású nyomdászok külföldi termékei, végül minden Erdélyről szóló munka. Erdélyen — külön meghatározás nélkül — a Kárpát-medencének ma Romániához tartozó részét érti a katalógus, vagyis odasorolja Nagyváradot és Nagybányát is.

A fenti gyűjtőkörbe tartozó és a Brukenthal Múzeum könyvtárában őrzött nyomtatványok katalógusának a most megjelent kötet csak az első része, amely az 1701 előtt készült művek leírását tartalmazza. A 18. századi kiadványok ismertetése a következő kötetben várható. A most közreadott rész 612 példányt ismertet, amelyeknek túlnyomó része (kéreken négyszáz) a fentebb közölt gyűjtő-

köri szempontok második, vagyis a megjelenés helye szerinti csoportjába tartozik. Miután ezeket a *Régi Magyarországi Nyomatványok* (RMNy) c. kiadvány is bibliográfiailag feltárja, az alábbiakban elsősorban e vállalkozás szempontjából vizsgáljuk a nagyszabású katalógust. A négyszáz erdélyi nyomatvány közül 114 a 16. században készült. E korszakot a RMNy első kötete már feldolgozta így a „szembesítés” igen egyszerű. Megkönynyítette ezt az a gyümölcsöző kapcsolat is, amely Nagyszabás és Budapest között e területen már több mint egy évtizede fennáll. A Brukenthal Múzeum könyvtárának kötetéről a RMNy szerkesztő-sége részben levelezés, részben a helyszínen tájékozódhatott, míg a nagyszabású katalógus az RMNy első kötetére szinte kivétel (176. tétel) nélkül hivatkozik (a 7. számnál RMNy 59. helyett 50. olvasandó). Ennek tudható be, hogy a két kiadványban közöltek túlnyomó része megegyezik egymással. Csupán néhány esetben mutatkozik eltérés. Így NÄGLER 11. és 12. sz. az RMNy szerint nem a *Reformatio ecclesiae Coronensis* (RMNy 52), hanem a HONTER-féle *Compendium juris civilis* (RMNy 54) példányai. Nem szerepel RMNy 469. szám alatt a NÄGLER-féle 116. sz. és RMNy 69. szám alatt a NÄGLER-féle 24. sz. példány, bár az utóbbi esetben a jelzet és az említett bejegyzések alapján ez talán azonos a NÄGLER 10. számmal. A RMNy két esetben egy további példányról is tudni vél, mint amit NÄGLER közöl: RMNy 82 = Tr.XVI/37 és RMNy 524 = Tr.XVI/124. (Lehetséges, hogy ezek időközben — talán csere útján — elkerültek a Brukenthal Múzeumból.)

Érdekes módon az új katalógus több esetben a RMNy-ben kifejtettek ellenére is a szakirodalomban korábban meggyökerezett felfogást képviseli, bár ellenvéleményét nem indokolja. Így külön bibliográfiai egységekre bontva írja le a RMNy 122 (31.—33. sz.) és 304 (95.—98. sz.) tételeket, nem fogadja el a RMNy 254 (68.—69. sz.), 469 (116. sz.) és 202 (610. sz.) datálását sem, továbbra is erdélyi nyomatványnak tekinti a RMNy Appendixében 43. sz. alatt a krakkói RODECKI (130. sz.) és az ugyanott 48. sz. alatt a lipcsei BEYER (156. sz.) műhely termékeként megállapított kiadványokat.

A fenti, az egészhez viszonyított kis-számú eltérés nyilván majd mind a nagyszabású, mind a budapesti szerkesztő-ségeket arra fogja ösztönözni, hogy az eddigi, igazán jónak mondható kapcsolatukat a jövőben tovább fokozzák, és azt a kölcsönös előnyök alapján állandósítsák.

Az RMNy-vállalkozás most szerkesztés alatt álló második kötete a 1601—1635 közötti évek nyomdatermését dolgozza fel. Igen tanulságos és nagyon értékes volt az e korból származó 22 tétel kiértékelése a NÄGLER-féle katalógusból. Kiderült, hogy egy kiadvány (218. sz.) eddig teljességgel ismeretlen volt, két esetben eddig lappangó unikum előkerüléséről adott hírt (212. és 213. sz.), míg nem kevesebb mint hat tétel (203, 204, 206, 210, 219. és 220. sz.) eddig csak bibliográfiailag ismert mű példányáról tudósított. Mind az arány, mind az új ismeretek rendkívülinek mondhatók.

Az eddig bibliográfiailag ismeretlen erdélyi nyomatványok sora az 1636—1700 közötti korszakból közölt 264 példánynál tovább folytatódik: viszonylag igen nagyszámú, összesen kilenc további ilyen igen fontos tétel akad (313, 328, 350, 414, 423, 462, 552, 553. és 600. sz.). Ezeknek az új adatoknak jelentőségét a RMNy-munkálatok szempontjából nem lehet eléggé hangsúlyozni.

A 17. századi kiadványoknál NÄGLER viszonylag kisszámú kivételtől eltekintve (275. sz. = RMK. II. 684, 292—293. sz. = RMK. II. 752, 460. sz. = RMK. II. 1434, 490. sz. = RMK. II. 1532. és 527. sz. = RMK. II. 1644.) következetesen és apróbb sajtóhibáktól (pl. 312. sz.) eltekintve helyesen hivatkozik SZABÓ Károly alapvető munkájára a „Régi Magyar Könyvtár”-ra. Az RMK-ban le nem írt nyomatványok további részét a későbbi szakirodalom ismertette. Elsősorban éppen e folyóirat, a *Magyar Könyvszemle* korábbi évfolyamaiban található ilyen leírások: 202. sz. = 1895.255, 337. sz. = 1898. 178, 340. sz. = 1916.94 és 611. sz. = 1913. 243. Akad azonban ismertetés további művekről az erdélyi szakirodalomban is. Így a 322. és a 400. sz. a Kolozsvárott megjelenő *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 1963. évi (VII.) évfolyamának 107. lapján (az utóbbi különben a *Korrespondenzblatt des Vereins Siebenbürgische Landeskunde* 1886. évi 33. lapján is közölte már), ill. a NÄGLER által is általában hivatkozott VERESS nyomán SZTRIPSZKY az ő *Adalékok* c. kiadványában (598. sz. = SZTRIPSZKY II. 2691/239). Egy esetben (445. sz.) az RMNy szerkesztő-sége egy bibliográfiailag különben ismeretlen nyomatvány egy másik példányát (Braşov Ev. 094.2/5) már korábban regisztrálta.

Doina NÄGLER katalógusa időrendben közli a nyomatványokat és külön-külön azok példányait. E példányleírás külön értéke a kiadványnak, hiszen a bibliográfiai hivatkozáson, a sommás nyomdai

leírás és a terjedelemtörlésen túlmenően ez a megoldás lehetőséget nyújt a provenienciára, a korábbi tulajdonosok névbejegyzésére, a kötés és a mostani gyűjteményi jelzet közlésére is. Mindez nagyban fokozza a kiadvány használhatóságát.

Nem világos azonban a szerepe a hivatkozásnak a leírások végén olyan gyűjtőkötetek első tagjára, amelyek nem rendelkezvén erdélyi vonatkozással, vagy már a 18. században jelentek meg, nem szerepelnek a most NÄGLER által megjelentetett kötetben (pl. 9, 30, 48, 61. stb.). A katalógusban leírt példányok egybekötött voltára (pl. 2, 3, 6, 7, 10, 14, 9 [recte 19], 22, 24, 26. stb. esetében) viszont talán egyszerűbb és világosabb lett volna a tételeszámra történő hivatkozás. Szokatlan és saját irodalmi hivatkozásának (14. l.) is ellentmond a RMK. III. második felének RMK. IV.-ként történő említése (a 455. számtól végig).

A nagyszombati Brukenthal Múzeum könyvtárában található 16—17. századi erdélyi vonatkozású nyomtatványok példányainak részletes leírását a katalógusban öt mutató követi: nyomdahely, ill. nyomdász, szerző, cím, az egykori tulajdonosok neve és végül városnév szerint. E segédletek lényegesen megkönnyítik a kiadványban található számtalan adat megtalálását.

Összefoglalóan a legnagyobb öröm hangján kell üdvözlöznünk e katalógus megjelenését, hiszen az rendkívül értékes információkat tartalmaz a régi erdélyi nyomtatványokra vonatkozólag. Öszintén kívánjuk, hogy a következő kötet, amely a 18. századi kiadványokat fogja majd ismertetni, mielőbb napvilágot lásson. A magunk részéről ehhez még azt kívánjuk hozzáfűzni, hogy miután a RMNy-vállalkozás felső időhatára is az 1800. esztendő és a 18. századi nyomtatványokra vonatkozó adatgyűjtés, ill. regisztrálás az utóbbi években örvedetesen előbbrejutott, készséggel állunk nyilvántartásaink adataival rendelkezésre a nagyszombati katalógus második kötetének munkálataihoz már annak megjelenése előtt, a szerkesztés stádiumában is. Remélhetőleg az ilyen és ehhez hasonló, kölesönösen előnyös kapcsolat mind a Brukenthal Múzeumban, mind az Országos Széchényi Könyvtárban folyó munkálatokat határozottan támogatni fogja.

BORSA GEDEON

Mazal, Otto: Katalog der abendländischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. „Series nova” (Neuerwerbungen). Teil 4. Cod. ser. n. 4001—4800. Wien 1975. Brüder Hollinek. XIII, 572 l. (Museum. Veröffentlichungen der Österreichischen Nationalbibliothek.)

A *Series nova* utolsó katalógusa 1967-ben jelent meg és 1963-ban az első. Összesen öt nyomtatott katalóguskötet 12 év alatt, és ezzel a még feltáratlan sorozat több mint egyharmada feldolgozást nyert. Irigységgel vegyes elismeréssel adózhatunk az Osztrák Nemzeti Könyvtárnak. Ez az ütem már magában is imponáló, hátha még hozzávesszük, hogy mindez azzal a töretlen igényességgel folyik, ami már a *Series nova* első kötetét is jellemezte. Ezt az igényes, körültekintő feldolgozási módot, a sokirányú tájékozódást elősegítő mutatókat, valamint a bécsi kéziratkatalógusok történetét BERLÁSZ Jenő már kimerítően ismertette a *Magyar Könyvszemle*ben (1966. 198—200.). Mindezt elismételni fölösleges volna. Otto MAZAL azonban, aki UNTERKIRCHER nyugalmába vonulása után már egyedül készítette el az új kötetet, a leírásokat és az indikálást több fontos pontban még részletesebbé tette. Pedig a feldolgozott anyag — a számsor növekedtével — mintha egyre heterogénabbá válna. Az Osztrák Nemzeti Könyvtár kéziratárában ugyanis nem választották szét a kéziratokat sem kor (közép- és újkori), sem nyelvek, vagy formátum szerint, hanem egyetlen numerus currensba állították fel az állományt. Így aztán pl. Rudolf BEER 1912—16-ig terjedő naplója után (Ser.n.4634) egy IX. századi kódex áll (Ser.n.4635: AMPHILOCIUSNAK tulajdonított *Nagy Szent Vazul-Vita*). Nyelvileg is — a latinon kívül — a Habsburg-érdekszférához tartozó összes nyelv képviselve van (német, magyar, horvát, cseh, olasz, spanyol stb.). Ezeknek a kéziratoknak a feldolgozása azután nemcsak a nyelv, hanem a megfelelő nemzeti kultúra ismeretét igényli. Természetes, hogy ilyen sokrétű anyag esetében sokszor nehéz eldönteni a részletezés mértékét. Találja azonban ezt a katalógus-használó túl soknak (Ser.n.4247: egy 1860-as kézirat osmakönyv leírása), vagy túl kevésnek (Ser.n.4156—57: emlékkönyv-bejegyzők hiánya), a célirányos kutatás megkezdéséhez mindig megkapja a szükséges információt, és ez a katalógus feladata. Minket természetesen a kötet magyar vonatkozású anyaga érdekelt, és ezekre, a kitűnően szerkesztett és a *Könyvszemle* idézett helyén már ismertetett kereszt-katalógus-mutató segítségével nem

nehéz ráakadni. Külön is ki szeretném azonban emelni az 1563-ból való kassai *Libri civitatis* (Ser.n.4644).

VÍZKELETY ANDRÁS

Hubay Ilona: Incunabula der Staats- und Stadtbibliothek Augsburg. Wiesbaden, 1974. Harrassowitz. XXIV, 569 l. 3. t.

Aki az ízléses és gondos kiállítású augsburgi ősnymtatványkatalógust áttanulmányozza, az egy nagymúltú német város XV. századi társadalmi-szellemi fejlettségének könyvészeti dokumentumait ismeri meg. A szakszerűen feldolgozott 2720 ősnymtatvány többségét ugyanis a XV. század óta Augsburg tudósai, polgárai, kolostorai használták. Az Észak-Európa és Itália között fontos közvetítő szerepet betöltő kereskedelmi és művészeti központban 1537 óta működik városi könyvtár. Alapját a reformáció idején megszűnt helyi domonkos és karmelita rendház könyvnyaga vetette meg, majd ide került a szekularizáció után az augsburgi kolostorok régi állományának számottevő része. E helyi könyvtárak őrizték meg az augsburgi könyvgyűjtők XV-XVI. századi ajándékait, hagyatékait. Köztük azokat a köteteket, amelyeket a város legnevesebb ősnymdásza, Erhard RATDOLT, vagy a hagenai kiadó, Johann RYNNAN adományozott a helyi kolostoroknak, mint pl. TEMESVÁRI Pelbárt és LASKAI Osvát műveinek több kiadását. Konrad PEUTINGER humanista könyvtárából mintegy 200 kötet maradt fenn, a nürnbergi harangöntő családból származó id. Andreas BEHAMtól pedig 80 ősnymtatványt őriz a mai állomány.

A szekularizáció során több ősnymtatványritkaság — köztük GUTENBERG 1455. évi *Türkenkalenderjének* egyetlen példánya — Münchenbe került, de az állományban ma is kimagasló nyomdatörténeti értékek vannak. Ilyen a katalógusban részletesen ismertetett, sokat vitatott *Missale speciale*, Gutenberg-típussal készült több *Donatus*, valamint a gyűjtemény legnagyobb értékének méltatott, 1455-ben közreadott *Ablaßbrief zum Besten des Kampfes gegen die Türken* című pergamen, egylevelés Gutenberg-nyomtatvány. Helyi vonatkozása miatt is érdekes ritkaság az augsburgi városi tanács által 1499-ben kibocsátott *Wehrordnung*, amelyet RATDOLT 4 aranyért 420 plakátpéldányban hozott forgalomba.

A XV. századi magyar szerzők műveit az augsburgi *Thuróczy-krónika* A variánsa, a Palmerral ellentétben Szászsebesről származtatott GEORGIUS DE HUNGARIA *De ritu et moribus Turcorum*, valamint TEMESVÁRI Pelbárt, LASKAI Osvát és MICHAEL DE HUNGARIA prédikációs-köteteinek több kiadása képviseli. A MICHAEL DE HUNGARIA *Sermones tredecim-nél* a katalógus a függetlenségként közölt további három beszéd angol vonatkozásaira is felhívja a figyelmet, akárcsak a British Museum ősnymtatványkatalógusának újabb kötetei (VIII, IX. köt.). Megvan a gyűjteményben a *Legendae sanctorum regni Hungariae*, valamint a III. FRIGYES császár és MÁTYÁS király által kötött örökösödési szerződés latin és német kiadása, mégpedig a PEUTINGER-gyűjteményből. A MÁTYÁS halálát követő trónviszály még ritkább dokumentuma ANTONIUS GRATIA DEI admonti apátnak I. MIKSA érdekében a magyar nemesekhez intézett levele: *Epistola ad praelatos et proceres regni Hungariae* (I.VI.1490). Hazánkban egyetlen példánya sincs, de a katalógus is csupán egy további lelőhelyre utal.

Az állomány legtöbb kötete német és olasz nyomdákban készült. A XV. századi francia könyvkiadást mintegy félszáz, a németalföldit 26, a spanyolt 3, a portugált egyetlen ősnymtatvány reprezentálja.

A korszerű gyűjteményi katalógusok egyik jellemvonása, hogy bibliográfiai leírásaikban s előszavukban sokoldalúan tárgyalják fel az állomány nemzetközi és helyi művelődéstörténeti jelentőségét, ritkaságait, valamint a kötetek egyedi könyvművészeti jellegzetességeit. E katalógus összeállítója, HUBAY Ilona ilyen szerkesztési elvek alapján adta közre több bajor könyvtár ősnymtatványait. Az augsburgi katalógusban is rövid bevezetőben ad áttekintést a gyűjtemény történetéről és kimagasló értékeiről, megbízható címleírásokban közli az ősnymtatványok legfontosabb adatait és az alapvető bibliográfiai utalásokat. A GW és a HAIN-bibliográfián kívül az olaszországi és az amerikai központi ősnymtatványkatalógusra, illetve a GW-ben még nem publikált műveknél a British Museum kitűnő katalógusára hivatkozik rendszeresen. Felhívja a figyelmet a variánsokra, könyvművészeti érdekességekre s ismerteti a példányok proveniencia-adatait, kötéseit. Hain- és GW-konkordanciákkal segítő elő a katalógus a kutató által keresett ősnymtatvány meglétének gyors megállapítását.

Köztudomású, hogy a szerkesztési elvek mindig vitathatók, továbbfejleszthetők. Az ősnymtatvány-bibliográfusok bizo-

nyára e kötetben is szívesen fogadtak volna COPINGER- és REICHLING-konkordanciát, valamint a nem latin nyelvű művekről tájékoztató mutatót is. Újszerű és vitatható a hol szerzői név, hol lelhelyrövidítés alapján történő hivatkozás az idézett szakmunkákra, még inkább a lelhely-rövidítéssel jelölt katalógusoknak a bibliográfiában a szerzői név betűrendjében történő besorolása. Az ilyen észrevételek, egyenlenségek azonban mit sem vonnak le az alapvető művek jelentőségéből, hisz az ősnymotatványkutató a „Cambridge” megjelölésből is tudja, hogy OATES művéről van szó. Ennek megállapítása legfeljebb az ősnymotatványirodalmat kevésbé ismerőknek okoz némi idővesztéséget, de a rokontudományágak művelői valószínűleg nem is ilyen adatokat keresnek e kötetben. Számukra a katalógus két mutatója tár fel értékes adatokat: az egykori könyvtulajdonosokról tájékoztató mintaszerű áttekintés, valamint a közel 800 középkori kötet városok, mesterek, illetve típuscsoportok szerint rendszerező index.

A katalógus előszavában Fridolin DRESSLER, a Bayerische Staatliche Bibliotheken főigazgatója a szerkesztő munkásságát méltatva egy figyelmet érdemlő „adatot” említ. Kissé kiegészítve így idézhetjük: HUBAY Ilona 13 év alatt négy ősnymotatványkatalógust (Würzburg, Eichstätt, Neuburg/Donau és Ottobeuren, Augsburg) állított össze. Több mint 8000 ősnymotatványt tárt fel szerzői, nyomdász, possessor- és kötetéstörténeti áttekintésben, tehát speciális hely- és művelődéstörténeti kutatásokhoz is értékes útbaigazítást nyújtó kötetekben.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

Fuks, L.—Fuks-Mansfeld, R. G.: *Hebrew and Judaic Manuscripts in Amsterdam Public Collections. II. Catalogue of the Manuscripts of Ets Haim/Livraria Montezinos Sephardic Community of Amsterdam. Leiden, 1975. XII, 291 l., 12 t.*

Folyóiratunkban (XC. 384—385. l.) ismertettük az amsterdami közkönyvtárak héber és judaisztikus anyagának I. kötetét: a Rosenthalianát. Örömmel regisztráljuk a II. kötet gyors megjelenését, amely az Ets Haimról szól be.

Ez Hollandia legrégebb zsidó könyvtára. Az amsterdami három szefárd hitközség egyesülésekor létesült 1639-ben. Nem sokkal később az Ets Haim nevezetű zsidó akadémiának adták át a 246 tétel-

ből álló gyűjteményt. Nem tudni, hogy volt-e benne ekkor kézirat, vagy sem.

1672-ben már két könyvtárosa van. A zsidó könyvtörténetben először fordul elő, hogy fizetést kaptak. Amikor 1675-ben felavatják az új zsinagógát — most ünnepli fennállásának 300. évfordulóját —, a hozzá csatlakozó épületek egyikében kap helyet. Ott található mindmáig. 1764-ből való első írott, 1808-ból első nyomtatott katalógusa.

1866-ban az amsterdami születésű David MONTEZINOS lett a vezetője. Az európai zsidó könyvvásárnak itt lévén akkor centruma, vett sokat az Intézetnek és önmagának. 1889-ben a sajátját is ide ajándékozta s ezzel a világ legnagyobb Sephardica-gyűjteményévé tette. Halálakor — 1916-ban — a könyvtár felvette nevét: Ets Haim/Livraria Montezinos. Ekkor már 20 000 kötetből állt.

1944-ben Németországba vitték, hogy a Frankfurt am Mainban létesítendő Zsidókutató Intézetbe kerüljön annyi sok társával egyetemben. Az offenbachi apátságban őrződött meg felbontatlanul s 1946-ban visszajutott eredeti helyére. Csúpn azok az ősnymotatványok és ritkaságok tűntek el, amelyeket egy safe-ből raboltak el a németek.

Ma 458 kézirat található benne. Zömmel a XVII. századból. Akad ugyan néhány korábbi is: egy Narbonne-ban 1282-ben másolt, kétkötetes Májmúni-kódex (61. szám), vagy egy XV. századi olasz imádságos könyv (87. szám). Főként szefárd szerzők szerepelnek. Sok a polemikus irat, spanyol és portugál nyelven is. Ez érthető, hiszen a keresztiségben nevelkedett és bevándorolt marranusok visszaterítésére és felvilágosítására törekedtek.

Hadd fűzzünk a kötethez néhány megjegyzést:

32. szám. Saul Levi MORTEIRA hét homiliája portugálul. Prédikációinak autográf héber kéziratát öt kötetben az Orsz. Rabbiképző Intézet könyvtárában található (PINTÉR Márta: *Régi könyvek és kéziratok*. Bp. 1974. 259.).

167—169. szám. Az Ábrahám MÁJMÚNNAK tulajdonított mesék három kézirat. Valójában nem tőle származnak (A. SCHEIBER: *Enzyklopädie des Märchens*. I. Berlin—New York 1975. 26—27.).

251. szám. JÁKOB B. REUBÉN *Milchámot Hásémének* kritikai kiadását J. ROSENTHAL gondozta (Jerusalem 1963.).

286. szám. A magyar BÁRUCH SCHÖNFELD héber Schiller-fordításának (*An die Freude*) egy kézirat. Megjelent a *Bikkuré Háittim*-ben. VII. 100—104. l. (Vö. S. LACHOWER: *Yad-Lakore*. IV. 1956—57. 61. l. 39. szám).

411/XIX. szám. ARISTOTELES *De Causis* héber fordítása. Kiadta SCHREIBER Ignác (Bp. 1916.). GOLDZIHER Ignác kiadásra kerülő *Tagebuch*-ja elismeréssel szól a szerzőről.

426/V. szám. JÓSZÉF CÁRFÁTI Divánjáról lásd U. CASSUTO: *Gaster Anniversary Volume*. London 1936. 58—63. l.

431/III. szám. SAMUEL ROMANELLI budapesti kéziratáról Ch. SCHIRMANN írt: *P'raqim*. II. Jerusalem 1969—1974. 78—82. l.

Az impozáns kötet csaknem egészében ismeretlen kéziratok anyagról tájékoztatja a tudományos kutatást. Hála érte a szerzőknek.

SCHREIBER SÁNDOR

Lapiński, Henryk: *U początków dzia-
łalności wydawniczej Ossolineum 1817—
1834*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich
Biblioteka — Wydawnictwo Polskiej Aka-
demii Nauk, Wrocław, 1973. 231 l.

Józef Maksymilian OSSOLIŃSKIT, az osztrák uralom alatt álló Galícia hazafias érzelmű lengyel arisztokratáját, aki SZÉCHÉNYI Ferenchez hasonlóan gazdag könyvgyűjteményét nemzetére hagyta, az Ossolineum néven ismert bibliotheca patriae-nek Lembergben (a későbbi Lwówban) történt megalapításán kívül a lengyel könyvkiadás egyik legfőbb szervezőjeként is számontartja hazája kultúrtörténete. A független állami lététől megfosztott Lengyelország számára a 19. század elején felbecsülhetetlen jelentőségű volt, hogy az alapító a könyvtár szabályzatában a mindenkori igazgató kötelezettségévé tette a könyvtár profiljába tartozó (elsősorban) történelmi, lengyel és szláv irodalmi művek kiadásának biztosítását. E feladat teljesítésében a könyvtár igazgatói Franciszek SIARCZYŃSKI, Ksawery WIESIOLOWSKI, Konstanty SŁOTWIŃSKI az alapító példáját követve 1817—1834 között sajtó alá rendeztek és részben az Ossolineum nyomdájában nyomtattak 46 művet és 32 folyóirat számot az osztrák cenzúra jóváhagyásával, 92 könyvet és 6 folyóirat számot pedig illegálisan. A könyvek főleg nyelvészeti, irodalmi, jogi, politikai és történelmi témájúak voltak, az összes példányszám megközelítette a 125 000-et.

Az illegális kiadványok az 1831. évi felkelés leverése után jelentek meg, többnyire annak eseményeivel és következményeivel, politikai bírálattal foglalkoztak, élesztették a nemzeti öntudatot. A szerzők között szerepelt MICKIEWICZ,

KOŚCIUSZKO és SŁOWACKI is. A *Konfederatka* c. illegális folyóirat három ismert számán a francia Bourges városa szerepel kiadási helyként. A különösen az időszak utolsó évében megnövekedett kiadói tevékenység néhány illegális kiadvány felderítése, közvetlenül pedig SŁOTWIŃSKI igazgató letartóztatása és a nyomda elközbűzése folytán szűnt meg. A lengyel kultúra szerencséjére maga az Ossolineum túlélte ezt a csapást és később a kiadói munkát is újra meg lehetett szervezni.

A mű első részében szerző, az igazgatók működési időszaka szerint tagolva áttekintést ad a kiadói tevékenység eseménytörténetéről. A második rész annotált jegyzéke az összes legális és illegális kiadványnak, ideértve a ma már csak irodalmi forrásokból ismert műveket is. A téma kimerítő feldolgozását nyújtó művet 48 kiadvány címlap-fotókópiája, bőséges grafikon és táblázat anyag, továbbá névmutató egészíti ki.

KINDLOVITS KÁLMÁN

Korzon, Krystyna: *Ludwik Bernacki, bibliolog i editor*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich Biblioteka — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław, 1974. 303 l.

Ludwik BERNACKI (1882—1939) a második világháború előtti lengyel kulturális élet kiemelkedő egyénisége, aki mind bibliológiai, mind kiadói tevékenységével jelentős szolgálatot tett a lengyel irodalomnak. Az osztrák megszállás alatt álló Galiciában, jogász családból született, működése nagyrésztben Lwów (a megszállás idején Lemberg) városához fűződik, ennek egyetemén szerzett lengyel és angol irodalomtudományi diplomát. Életútjának első felében mint a Józef Maksymilian OSSOLIŃSKI által 1817-ben alapított Ossolineum tudományos munkatársa, lengyel nyelvemlékek felkutatásával, irodalmi klasszikusok (pl. Ignacy KRASICKI: *Satyry i listy*-je) sajtó alá rendezésével, bibliológiai és irodalomtörténeti folyóiratok (*Pamiętnik Literacki*, *Książka*) szerkesztésével tette ismertté nevét. Legismertebb munkája a *Pierwsza książka polska* („Az első lengyel könyv”) című monográfiája, amely a *Hortulus animae* Európa-szerte ismert magyűjtemény lengyel változatának a *Raj dusznych* (BERNACKI szerint megjelenésének ideje 1511—1514. évekre rögzíthető) kimerítő könyvészeti elemzése, ez utóbbi műfajnak szinte tudományos modellje. Összegyűjti és formai-tartalmi ismérvek alapján azonosítja az

ismert töredékeket a cseh és a német verziókkal, emellett gondos kutatásokkal tárja fel a gyűjteményből az idők folyamán kimaradt elemeket is. Klasszikussá vált módszere hármason nyugszik: a könyv materiális karakterisztikájának pontos tipográfiai vizsgálata, a dokumentum tartalmának levéltári kutatásokkal való ellenőrzése, a provenienciának szövegelemzéssel való tisztázása.

Pályája második felében (1918–1939), a már független lengyel állam szolgálatában, a kiadói részleggel bővült Ossolineum, majd a könyvtár és a kiadó különválása után az Ossolineum könyvtár igazgatója. Az évszázados intézményt regionális nemzeti könyvtárrá fejlesztette, megszervezte a lengyel klasszikusok, MICKIEWICZ, SŁOWACKI, ŚCIENKIEWICZ kiadását, megindította a *Monumenta Typographica Polo-*

nica sorozatot, szerkesztette a *Pamiętnik Literacki*-t és a *Przewodnyk Bibliograficzny*-t. Erdemei közé tartozik a megszállás idején idegenbe került irodalmi ritkaságok jelentős részének visszaszerzése is. 1928-ban Magyarországon jártában előkészítette a sárospataki kollégium birtokában levő *Sárospataki biblia* (a lengyelek előtt Zsófia királynő bibliája néven ismert, 1455-ben készült első lengyel bibliafordítás öszvetségi része) faksimile kiadását. A monográfia a wrocławai egyetem Bibliológiai Intézetében 1973-ban megvédett doktori disszertáció, amely közli BERNACKI irodalmi tevékenységének teljes (a kéziratban maradt művekre is kiterjedő) bibliográfiáját.

KINDLOVITS KÁLMÁN

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója — Műszaki szerkesztő: Agócs András
A kézirat nyomdába érkezett: 1976. II. 26. — Terjedelem: 17,5 (A/5) ív
76.2846 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Mátrai László</i> : A második évszázad elő	1
<i>Havasi Zoltán</i> : A százéves Magyar Könyvszemle megindulása	3
<i>Mezey László</i> : Egy korai karoling kódextörredék	15
<i>Soltész Zoltánné</i> : Johannes Lichtenberger Pronosticatiojának Mátyás királyra vonatkozó jóslata és illusztrációi	25
<i>Borsa Gedeon</i> : 16. századi magyar nyomtatványok Stuttgartban	42
<i>Buday György</i> : Újabb jegyzetek Kis Miklósról, a „Janson”-betűk megalkotójáról	61
<i>Kókay György</i> : Hajnóczy József és Széchényi Ferenc kapcsolatai C. D. Bartsch-csal, a Wiener Zeitung szerkesztőjével	76
<i>Fülöp Géza</i> : Törekvések a nép művelésére és olvasóvá nevelésére a felvilágosodás idején és a reformkorban	94
<i>Turczel Lajos</i> : A Magyar Nap szerepe a népfront-korszak progresszív Petőfi-kultuszában	103
<i>Rejtő István</i> : A Vajda kritikai kiadás első öt kötetéről	110

KÖZLEMÉNYEK

<i>Bendej László</i> : Sabaria Anonymus „Gesta”-jában	120
<i>Csapodi Csaba</i> : Magyar nyelvű babonás imádságszöveg egy XV. századi kódexben	126
<i>Fallenbühl Zoltán</i> : Dobai Székely Sámuel, a Robinson Crusoe első ismert magyar olvasója	128
<i>Móra László</i> : Az első magyar kémiai folyóirat, a „Vegyteni Lapok”	133
<i>Csapláros István</i> : Jókai útja a lengyelországi átlagolvasóhoz	137
<i>Fabó Irma</i> : A Hét krajcár Balázs Béla fordításában	144
<i>B. Juhász Erzsébet</i> : Elek Artur könyvtárának sorsa	145
<i>Tasi József</i> : József Attila és az Európai költők antológiája	149

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Holl Béla</i> : Ozorai Imre vitairatának kiadásairól	156
<i>Soltész Zoltánné</i> : Az 1630. évi, hamis szebeni impresszummal közreadott Wunderbarliche Prophezeihung nyomdása	170

FIGYELŐ

<i>Dersi Tamás</i> (1929–1975)	175
<i>Kosáry Domokos</i> : Irodalomtörténeti bibliográfiánk folytatása	176
<i>Fekete Csaba</i> : Apáczai Csere János emlékkiállítás Debrecenben	179
<i>Haiman György</i> : Harry Carter életművéhez	181
<i>Hopp Lajos</i> : 500 éves a lengyelországi könyvnyomtatás	183
<i>Kindlovits Kálmán</i> : A Studia o Książce IV. kötete	185
<i>Vízkelety András</i> : Wissenschaft im Mittelalter. (Kézirat- és ősnymtatványkiállítás az Osztrák Nemzeti Könyvtárban)	186
<i>Barlay Ö. Szabolcs</i> : The Wechel Presses. Humanism and Calvinism in Central Europa 1572–1627	187

SZEMLE

<i>Kathona Géza</i> : Fejezetek a török hódoltsági reformáció történetéből. Bp. 1974. (<i>Kulcsár Péter</i>)	191
<i>Nova Posoniensia 1721–1722</i> . Martin, 1973. (<i>Fried István</i>)	192
<i>Nägler, Doina</i> : Catalogul Transilvanicelor. Vol. I. Sibiu, 1974. (<i>Borsa Gedeon</i>)	193
<i>Mazal, Otto</i> : Katalog der abendländischen Handschriften der ÖNB. IV. Wien, 1975. (<i>Vízkelety András</i>)	195
<i>Hubay Iлона</i> : Incunabula der Staats- und Stadtbibliothek Augsburg. Wiesbaden, 1974. (<i>Soltész Zoltánné</i>)	196
<i>Fuks, L.</i> : Hebrew and Judaic Manuscripts in Amsterdam Public Collections. II. Leiden, 1975. (<i>Scheiber Sándor</i>)	197
<i>Lapiński, H.</i> : U początków działalności wydawniczej Ossolineum 1817–1834. Wrocław, 1973. (<i>Kindlovits Kálmán</i>)	198
<i>Korzon, K.</i> : Ludvik Bernacki, bibliolog i editor. Wrocław, 1974. (<i>Kindlovits Kálmán</i>)	198

S O M M A I R E

<i>László Mátrai</i> : Au seuil du deuxième siècle	1
<i>Zoltán Havasi</i> : Le début de la Magyar Könyvszemle centenaire	3
<i>László Mezey</i> : Un fragment de codex de l'époque carolingienne	15
<i>Elisabeth Soltész</i> : La prophétie et les illustrations se rapportant au roi Mathias de la Pronosticatio de Johannes Lichtenberger	25
<i>Gedeon Borsa</i> : Des imprimés hongrois de XVI ^e siècle, à Stuttgart	42
<i>György Buday</i> : Quelques contributions ultérieures au Miklós Kiss	61
<i>György Kókay</i> : Les relations de József Hajnóczy et de Ferenc Széchényi avec C. D. Bartsch, rédacteur de Wiener Zeitung	76
<i>Géza Fülöp</i> : Des efforts en vue de cultiver le peuple et le rendre lecteur, à l'époque des Lumières et à l'„âge des réformes" hongrois	94
<i>Lajos Turczel</i> : Le rôle de „Magyar Nap" dans le culte progressiste de Petőfi à l'époque du front populaire	103
<i>István Rejtő</i> : Sur les cinq premiers volumes de l'édition critique des oeuvres de Já- nos Vajda	110

C O N T R I B U T I O N S

<i>László Bendefy</i> : Sabaria dans les Gesta d'Anonymus	120
<i>Csaba Csapodi</i> : Le texte d'une prière superstitieuse de langue hongroise dans un codex du XV ^e siècle	126
<i>Zoltán Fallenbühl</i> : Sámuel Dobai Székely, le premier lecteur hongrois connu de Ro- binson Crusoe	128
<i>László Móra</i> : Vegytani Lapok (Feuilles de Chimie), la première revue de chimie hong- roise	133
<i>István Csapláros</i> : La voie de Jókai au lecteur moyen de Pologne	137
<i>Irma Fabó</i> : Sept liards de Zsigmond Móricz dans la traduction de Béla Balázs	144
<i>Erzsébet B. Juhász</i> : La fortune de la bibliothèque d'Artur Elek	145
<i>József Tasi</i> : Attila József et l'Anthologie des Poètes Européens	149

A N C I E N S I M P R I M É S H O N G R O I S

<i>Béla Holl</i> : Les problèmes de l'histoire de la publication de l'oeuvre d'Imre Ozorai	156
<i>Elisabeth Soltész</i> : L'imprimeur de Wunderliche Prophezeyhung, publiée en 1630 avec un impressum faux	170

C H R O N I Q U E

Tamás Dersi (1929 – 1975)	175
<i>Domokos Kosáry</i> : La continuation de notre bibliographie d'histoire littéraire	176
<i>Csaba Fekete</i> : Apáczai Csere János. Exposition en Debrecen	179
<i>György Haiman</i> : A l'oeuvre de Harry Carter	181
<i>Lajos Hopp</i> : La typographie de Pologne a 500 ans	183
<i>Kálmán Kindlovits</i> : Le IV ^e volume de Studia o Książce	185
<i>András Vizkelety</i> : Wissenschaft im Mittelalter. (Une exposition de manuscrits et d'incunables à l'Österreichische Nationalbibliothek)	186
<i>Szabolcs Barlay Ö.</i> : The Wechsel Presses. Humanism and Calvinism in Central Europe 1572 – 1627	187

R E V U E

<i>Géza Kathona</i> : Fejczetek a török hódoltsági reformáció történetéből. (Quelques chapitres de l'histoire de la réformation sous la domination turque.) Budapest 1974. (<i>Péter Kulcsár</i>)	191
Nova Posoniensia 1721 – 1722. Martin, 1973. (<i>István Fried</i>)	192
<i>Nägler, Doina</i> : Catalogul Transilvanicelor. Vol. I. Sibiu, 1974. (<i>Gedeon Borsa</i>)	193
<i>Mazal, Otto</i> : Katalog der abendländischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek. Teil IV. Wien, 1975. (<i>András Vizkelety</i>)	195
<i>Ilona Hubay</i> : Incunabula der Staats- und Stadtbibliothek Augsburg. Wiesbaden, 1974. (<i>Elisabeth Soltész</i>)	196
<i>Fuks, L.</i> : Hebrew and Judaic Manuscripts in Amsterdam Public Collections. II. Leiden, 1975. (<i>Sándor Scheiber</i>)	197
<i>Lapiński, H.</i> : U początków działalności wydawniczej Ossolineum 1817 – 1834. Wroc- ław, 1973. (<i>Kálmán Kindlovits</i>)	198
<i>Korzon, K.</i> : Ludwik Bernacki, bibliolog i editor. Wrocław, 1974. (<i>Kálmán Kindlovits</i>)	198